

UDK: 94(497.6=161.2)"18/20"
314.742(497.6=161.2)
Prethodno saopćenje

Filip Škiljan

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Republika Hrvatska
filipskiljan@yahoo.co.uk

UKRAJINCI U BOSNI I HERCEGOVINI OD DOSELJENJA DO DANAŠNJIH DANA

Apstrakt: Autor u tekstu donosi informacije o doseljavanju Ukrajinaca na područje Bosne i Hercegovine krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Na temelju arhivskih izvora, iskaza kazivača i hemerotečne građe te dostupne literature autor piše o prvim desetljećima boravka Ukrajinaca na području Bosne i Hercegovine, odnosu starosjedilačkog stanovništva prema novopridošlicama, organizaciji Grkokatoličke crkve u Bosni i Hercegovini, kulturnom organiziranju Ukrajinaca u Bosni i Hercegovini, periodu Drugog svjetskog rata i o iseljavanju Ukrajinaca iz Bosne za vrijeme Drugog svjetskog rata i poslije Drugog svjetskog rata. Posebno se bavi osipanjem ukrajinske nacionalne manjine u vrijeme i neposredno nakon posljednjeg rata u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Ukrajinci, grkokatolici, Bosna i Hercegovina, migracije

Abstract: The author provides information on the immigration of Ukrainians to the territory of Bosnia and Herzegovina in the late 19th and early 20th century. Based on archival sources, the testimonies of informants, collection of newspaper clippings and available literature author writes about the first decades of Ukrainians stay in Bosnia and Herzegovina, about relationship of newcomers to the local Serbs, Croats and Muslims, about organization of the Greek Catholic Church in Bosnia and Herzegovina, about the cultural organization of the Ukrainians in Bosnia and Herzegovina, about the period of the Second World War II and about the emigration of Ukrainians from Bosnia during the Second World War and after the Second World War. Specifically deals about the assimilation of Ukrainian national minority during and immediately after the last war in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Ukrainians, Greek Catholics, Bosnia and Herzegovina, migration

Uvod

Do današnjih je dana na temu ukrajinskog grkokatoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini nastao veći broj radova objavljenih u nizu različitih publikacija. Najznačajniji rad vezan za grkokatoličko stanovništvo u Bosni i Hercegovini je rad Adnana Busuladžića „Pojava grkokatoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini“ u kojem su sumirana dosadašnja saznanja o Ukrajincima u Bosni i Hercegovini te su izneseni iznimno vrijedni podaci iz popisa stanovništva iz kojih je moguće pratiti rast i pad broja grkokatoličkog stanovništva krajem devetnaestog i u prvoj polovini dvadesetog stoljeća. Osim ovog rada u Novom Sadu je do današnjih dana objavljeno sedam tomova građe pod nazivom *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, u kojima je pribrana građa i do sada objavljeni članci vezani za ukrajinsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini. Radovi koji su u ovim materijalima pribrani predstavljaju dosadašnje cjelokupno pisanje znanstvene i stručne javnosti o ukrajinskom stanovništvu u Bosni i Hercegovini. U zbornicima su predstavljeni brojni članci i dijelovi knjiga: od znanstvenih radova poput rada Ferde Hauptmanna pod naslovom „Reguliranje zemljišnog posjeda u Bosni i Hercegovini i počeci naseljavanja stranih seljaka u doba austrougarske vladavine“, dijela knjige Dušana Drljače koji u svojem pisanju o Poljacima u Jugoslaviji piše i o njihovim susjedima Ukrajincima, znanstvenog rada Husnije Kamberovića koji se bavi iseljavanjem Poljaka 1946. godine dotičući pritom i problem ostanka/odlaska Ukrajinaca, do stručnih radova Romana Myza koji piše o grkokatoličkim župama u Bosni i Hercegovini, Bogdana Liskija koji se bavi pojedinim općim i lokalnim temama (o Prnjavoru, o broju grkokatoličkog ukrajinskog stanovništva u Bosni, o ukrajinskim društvima i slično) i Pavla Holovčuka koji donosi prepisane iznimno zanimljive materijale sa poslijeratnog sudskog procesa protiv grkokatoličkog svećenika Kamenečkog. Uz nabrojene radove treba spomenuti i *Jubilarni*

shematizam Križevačke eparhije iz 1962. u kojem se nalazi obilje podataka o grkokatoličkim župama u Bosni i Hercegovini, potom Zbornik *Josip Stadler – život i djelo* iz 1999. godine i članak Borisa Graljuka u tom zborniku pod naslovom „Organiziranje grkokatoličke crkve u Bosni i Hercegovini za vrijeme nadbiskupa Stadlera“ te članak Danijela Patafte „Progoni bosanskih grkokatolika u Kraljevini SHS/Jugoslaviji na stranicama tadašnjeg katoličkog tiska” u časopisu *Croatia Christiana periodica* iz 2013. godine. Posljednja tri naslova izvrsno ocrtavaju stanje crkvene organiziranosti grkokatolika u Bosni i Hercegovini krajem 19. i početkom 20. stoljeća, u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, odnosno u vrijeme socijalističke Jugoslavije.

Od okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine dolazi do doseljavanja novog stanovništva u Bosnu. U Bosnu su vlasti Austro-Ugarske monarhije naseljavale Poljake, Čehe, Slovake, Nijemce, Talijane, Ukrajince i Nizozemce. Najveći broj tih doseljavanja bio je provođen na području sjeverne Bosne. Broj stranih doseljenika popeo se tako na području kotara Prnjavor toliko da je početkom dvadesetog stoljeća nadmašio broj lokalnog, domicilnog srpskog, hrvatskog i bošnjačkog stanovništva. Osim na područje kotara Prnjavor doseljavanja su izvršena i na područje Banje Luke, Dervente, Prijedora i Bosanske Gradiške. Naš interes u ovom radu bit će prvenstveno fokusiran na Ukrajince, odnosno Rusine, Maloruse ili Galicijane, kako su se sve nazivali današnji Ukrajinci prilikom doseljavanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća.¹ Kroz arhivsku građu iz Hrvatskog državnog arhiva, kazivanja sugovornika, objavljenu literaturu i građu vezanu za popise

¹ Radi lakšeg praćenja teksta koristit ćemo uvijek naziv Ukrajinci, bez obzira što se u određenim razdobljima povijesti Ukrajinci u Bosni i Hercegovini nisu tako nazivali. Prilikom doseljavanja nazivali su ih Rusinima ili Malorusima ukoliko su bili grkokatoličke vjeroispovijesti, a ukoliko im nije bila bitna vjeroispovijest nazivali su ih Galicijanima, što je označavalo njihovo geografsko podrijetlo. Među Galicijane su pripadali i rimokatolici Poljaci.

stanovništva pokušat ćemo u sažetom obliku prikazati sve faze življenja Ukrajinaca na području sjeverne Bosne od njihova dolaska, preko borbe za svoj komadić zemlje, do njihova u najvećoj mjeri iseljavanja, izumiranja i asimilacije. Poseban naglasak dat ćemo iskazima sugovornika, odnosno metodi usmene povijesti. „Te pojedinačne priče o teškom ili lagodnom djetinjstvu, radu, vjeri, obitelji i prijateljima, o onom malom svijetu jednako anonimnih pojedinaca, u kojem se netko kretao, govore tek o njegovom/njenom životu.“² Međutim, kada se prikupi nekoliko tih priča (uz uvjet da su ih ispričali pripadnici iste društvene skupine iz istog zemljopisnog područja), one postaju ogledalo društvenih procesa u određenom periodu na određenom prostoru. Unatoč tome što ova metoda ima već poznate slabosti, ona je u principu nezamjenjiva za proučavanje povijesti seoskog stanovništva, koje samo ne ostavlja pisanog traga za sobom, a o kojemu najčešće pišu drugi, tj. pripadnici školovane elite, kako navodi Suzana Leček, „često neobjektivno, tendenciozno, a svakako nepotpuno“.³

Period doseljavanja

Budući bosanski Ukrajinci krajem 19. stoljeća živjeli su na području tadašnje pokrajine Galicije koja je predstavljala jednu od austrougarskih pokrajina. Budući da su u Galiciji i Poljaci i današnji Ukrajinci živjeli u vrlo lošim uvjetima na planinskim prostranstvima Karpata, uglavnom na malim posjedima, u krajnjem siromaštvu na granici preživljavanja, odlazak u neki novi prostor gdje se zemlja dijelila predstavljao je izlazak iz te beznadne situacije. Monarhija je u to vrijeme na području Bosne i Hercegovine koja je obilovala

² Suzana Leček, Seljačka obitelj u Hrvatskoj 1918. – 1960. Metoda usmene povijesti (oral history), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 29/1996, Zagreb 1996, 249.

³ Suzana Leček, Struktura seljačke obitelji Prigorja i Hrvatskog zagorja (1918. – 1941.), *Časopis za suvremenu povijest*, 31/2 (1999), Zagreb 1999, 284.

najrazličitijim vrstama rudnih bogatstava imala potrebu za jeftinom radnom snagom. Austro-Ugarska je vršila propagandu među ukrajinskim stanovništvom na području Karpata te je pozivala ljude da se nasele na spomenuto područje budući da će ondje dobiti besplatno stanovanje, novčanu pomoć i pomoć pri izgradnji kuća. Iz početka su austrougarske vlasti dijelile doseljenicima besplatne karte za put do Bosne, a po dolasku u Bosnu i 600 forinti i 13 ha carske zemlje. Te su povlastice vrlo brzo ukinute iz raznoraznih razloga, a među ostalim i zbog toga što su se neke obitelji vratile kući nakon dolaska i primitka pomoći. Prva skupina naseljenika iz Galicije doselila je u Bosnu 1889. godine. Radilo se o 72 obitelji koje su se smjestile oko Prnjavora i zajedno s još 35 obitelji iz drugih dijelova Austro-Ugarske monarhije osnovali naselje Kličkovno Brdo. Osim dvije obitelji grkokatoličkih Ukrajinaca sve su ostale obitelji bile poljske i rimokatoličke vjeroispovijesti. Preseljavanje Ukrajinaca na područje Bosne traje dva desetljeća, ali je najveća skupina Ukrajinaca stigla u Bosnu 1898. godine.⁴ Upravo je ova najveća grupa preseljenika stigla u Prnjavor. Područje kotara Prnjavor početkom dvadesetog stoljeća bilo je u 57 % svoje površine pod šumom. Ta je činjenica omogućavala Ukrajincima da osnuju svoja vlastita nova naselja na tome području. Ukrajinci su stigli posljednji budući da je plodna zemlja bila već podijeljena. U to su vrijeme oko Prnjavora postojale već naseobine Talijana, Nijemaca, Poljaka, Mađara, Čeha i Slovaka. Tako su Ukrajinci mogli očekivati da će dobiti samo najlošiju zemlju. Prnjavor je u to vrijeme bio mali gradić smješten u brdskom lancu koji se sastojao od dvije ulice i od kuća

⁴ O doseljavanju Ukrajinaca vidi u: Ferdo Hauptmann, Reguliranje zemljišnog posjeda u Bosni i Hercegovini i počeci naseljavanja stranih seljaka u doba austrougarske vladavine, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, XVI/1967, Sarajevo 1967, 151–171; Vlado Strehaljuk, Ukrajinci u Bosni, *Godišnjak Društva istoričara Vojvodine*, Novi Sad 1978, 77– 93; Adnan Busuladžić, Pojava grkokatoličkog stanovništva u Bosni i Hercegovini (od 1789. do najnovijeg doba), *Časopis za suvremenu povijest*, 2003, br. 1, Zagreb 2003, 173–187.

koje su bile načinjene od drva. U gradiću nije bilo ni pošte, ni telegrafa, ni vojne posade, a nekoliko državnih službenika su živjeli u osamljenosti, jer gostionice također nije bilo. Putevi su u to vrijeme (osamdesete godine 19. stoljeća) bili blatni, a mostovi preko rijeke Ukrine nisu bili sagrađeni.⁵ Kada je prethodno spomenuta skupina Ukrajinaca stigla u Prnjavor 1898. godine izazvala je vrlo nezgodnu situaciju. Naime, kotarske vlasti nisu imale mogućnosti da odmah dodijele neku zemlju migrantima, pa su im nudili prijevozne karte da se vrate natrag u svoj zavičaj, u Podkarpaće. Međutim, većina doseljenika nije se imala kamo vratiti. Tek je manji dio njih prihvatio tu ponudu i otišao vlakom nazad. Zbog neriješene situacije smještaja jedan dio muškaraca odlučio se otići u Zavidoviće i ondje ostati. Ondje su bili zaposleni na pilanama. Navodno je takvih zajedno s obiteljima bilo oko 2.000.⁶ Nakon što je geometar izvršio premjeravanja na terenu doseljenicima je bilo dozvoljeno da se nasele na određenu parcelu. Moji kazivači prisjećaju se dolaska njihovih očeva i djedova u prnjavorski, banjolučki i prijedorski kraj. Tako su mati i otac Ivana Burde pristigli u prnjavorski kraj iz sela Ričica pokraj Ruske Rave. *Razlog dolaska mojih roditelja u Kamenicu ležala je u tome što je zemlje u Galiciji bilo malo a naroda mnogo. Vlasti su obećale da je u Bosni bolji život. Moji su roditelji otišli u velikoj grupi. Tako su došli u šumu gdje je kasnije nastalo mjesto Kamenica. Bili su im podijeljeni brojevi, a oni su morali raskrčiti šumu i boriti se za život. Neki su se vraćali i nazad, ali ipak je većina ostala. Bilo je to veliko selo koje je imalo 350 žitelja i veliki manastir u kojem su bili fratri.*⁷ I uistinu, težak je bio dolazak tih prvih doseljenika koji su morali u nepoznatom kraju

⁵ Bogdan Liski, Prnjavor – Mala Europa, *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, tom VI/2011, Novi Sad 2011, 217–221.

⁶ V. Strehaljuk, Ukrajinci u Bosni, 84.

⁷ Iskaz Ivana Burde autoru 2012. Ivan Burda, 1930., Kamenica, sada Lipovljani.

krenuti u svemu od samih početaka. Pavlo Holovčuk⁸ rođen u Devetini nedaleko od Banje Luke kazuje da se njegov djed doselio 1901. iz današnje zapadne Ukrajine. *Kako je Austro-Ugarska vršila kolonizaciju od Popovače do Slavenskog Broda, a i u Bosni, djed i baka su odlučili otići na plodnu zemlju u Bosnu.*⁹ Vladimir Rudak iz Tomašice kod Prijedora prisjeća se da mu je djed, koji je doselio u nedaleku Maričku, pričao da je kupio 25 jutara zemlje vrlo brzo nakon dolaska. *Djed i ćaća su bili kovalji (kovači). Na taj su način sebi priskrbili sredstva za život u novom kraju.*¹⁰ Otac Ferde Ovada iz Kamenice imao je godinu i pol kada se doselio sa svojim roditeljima u Kamenicu kod Prnjavora. *Kad su doselili to je bila šuma. Tu šumu im je dodijelila Austro-Ugarska. Tu je bilo više ukrajinskih sela. Oni su tamo u današnjoj Ukrajini bili željni drva. Dok su drva gorila dotle je rodilo, a poslije se zemlja pokvarila.*¹¹ I Pavlo Holovčuk iz Devetine opisuje vrlo vjerno kako su izgledali prvi dani Ukrajinaca u novoj, »obećanoj« zemlji. Podatke o tome crpio je iz zapisa svojeg oca koji je informacije dobio od Pavlova djeda:

Prostor današnje Devetine, koji je tada bio pod šumom, dodijelila je Austro-Ugarska doseljenicima iz Galicije. Djed se odlučio na put na divlji zapad. Krenuo je na put s dvoje djece pješice do 25 kilometara udaljenog kotarskog mjesta Bučača, a odatle željeznicom do L'vova. Na put su djed i baka ponijeli jedno drveno korito, nekoliko drevnih

⁸ Pavlo Holovčuk je najznačajniji ukrajinski pisac na prostoru bivše Jugoslavije koji stvara isključivo na ukrajinskom jeziku. Do sada je izdao pet knjiga u kojima su zastupljene poezija, novelistika, publicistika, feljtonistika i dramaturgija. Živio je u Njemačkoj i radi toga je ondje član društva ukrajinskih književnika.

⁹ Iskaz Pavla Holovčuka autoru 2012. Pavlo Holovčuk, 1940., Devetina, sada Lipovljani.

¹⁰ Iskaz Vladimira Rudaka autoru 2012. Vladimir Rudak, 1929., Kozarac, sada Lipovljani.

¹¹ Iskaz Ferde Ovada autoru 2012. Ferdo Ovada, 1927., Stara Kamenica, sada Lipovljani.

žlica i to je bilo sve. Putovali su preko Budimpešte, Zagreba i Slavenskog Broda do Dervente. Od Dervente su išli pješice do Prnjavora i taj je cijeli put trajao oko mjesec dana. U Prnjavoru je bio sabirni centar. Tamo se čekalo na raspored kamo dalje. Djed je dobio u Prnjavoru broj 28 i pješice je hodao na zapad 25 kilometara te je došao u novo selo Devetinu. Ondje je već bilo 27 kućnih brojeva. Sa ženom i dvoje djece došao je na ništa. Na zemlji pod drvenim krovčićem prespavali su prvu noć, a potom su počeli graditi prvu pravu kuću. U tome su mu pomagali svi susjedi. Testerom su sjekli drva i palili panjeve, a na paljevinama su sijali pšenicu. Međutim, u roku od mjesec dana djedu je izgorjela kuća. Uz pomoć susjeda ponovo je sagradio novu. Djed je po dolasku odmah počeo izrađivati predmete od drva i prodavati ih po okolnim selima i na taj način preživljavati. Zna, mi smo u Bosnu donijeli kulturu koja ondje nije bila poznata. U našim krajevima Srbi do tada nisu sadili krumpir, a u Bosnu smo donijeli i perine, dok su Srbi do tada imali samo slamnate ležajeve. U Devetini su jednu trećinu stanovništva činili Poljaci, a dvije trećine Galicijani, kako su nas drugi zvali i kako su se tadašnji doseljenici i sami nazivali. Nakon nekog vremena sagrađena je i crkva koja je bila zajednička Poljacima i Galicijanima. Međutim, crkvu su nam oteli Poljaci, a Galicijani su morali sagraditi novu crkvu.¹²

I djed Natalije Ovad iz Stare Kamenice je nakon odlaska iz Zavidovića, gdje je boravio s onom grupom Ukrajinaca koji su pristigli 1898. u Prnjavor, ali nisu mogli naći smještaj, u Staroj Kamenici zarađivao kao stolar. *Imao je stvari za hoblanje i rezanje i sve je mogao napraviti. To što je izrađivao ljudi su kupovali i na taj je način zarađivao toliko da je imao konja i mnogo druge živadi. Jedno vrijeme je otac živio s djedom, a onda je počeo graditi kuću za nas. Bile su to kuće od nabijene zemlje i blata koje su ljeti bile*

¹² Iskaz Pavla Holovčuka autoru 2012. Pavlo Holovčuk, 1940., Devetina, sada Lipovljani.

*hladne, a zimi tople.*¹³ Ove dvije posljednje priče o doseljavanju Ukrajinaca, odnosno tadašnjih Galicijana u Bosnu otkrivaju mnogo o tome u kakvim su uvjetima novi doseljenici živjeli, odnosno kako su se snalazili u novom ambijentu. Holovčuk kazuje kako su doseljenici donijeli neke novine u novi prostor, ali ujedno priča i o tome kako ih domaće starosjedilačko stanovništvo nije lako prihvaćalo. *Ukrajince, odnosno Galicijane, austrougarske su vlasti kao grkokatolike štitile. Dobili su šume, a Srbi su nas držali za uljeze jer smo dobili njihovu zemlju.*¹⁴

Neka su sela, kao što je vidljivo i iz prethodnih iskaza, bila u potpunosti izolirana, daleko od svih putova i većih kotarskih središta. Evidenciju doseljenika nije nitko vodio tako da nije poznato koliko je stvarno bilo Ukrajinaca koji su se tih godina doselili. Međutim, vidljivo je da su u najvećem broju bili naseljeni u Prnjavoru i okolini, gdje ih je prema državnoj statistici 1910. godine bilo 1.487, u Devetini i okolici gdje ih je bilo 1.126, u Staroj i Novoj Dubravi i Kamenici gdje ih je bilo 1.272, u Banjoj Luci, Čelincu, Bosanskoj Gradišci, Prijedoru i Bosanskoj Dubici gdje je živjelo 145 obitelji te u Zavidovićima 223 grkokatolika.¹⁵ Te godine je u Bosni i Hercegovini popisano čak 8.136 grkokatolika, od čega su preko 90 % bile osobe podrijetlom s područja Galicije. Interesantan je podatak da je 1895. na području Bosne i Hercegovine živjelo tek 163 grkokatolika što ukazuje na sistematsku kolonizaciju

¹³ Iskaz Natalije Ovad autoru 2012. Natalija Ovad, 1930., Stara Kamenica, sada Lipovljani.

¹⁴ Iskaz Pavla Holovčuka autoru 2012. Pavlo Holovčuk, 1940., Devetina, sada Lipovljani.

¹⁵ U Zavidovićima su grkokatolici radili u pilanama, ali su, iako ih je bio vrlo veliki broj, uglavnom nestali seleći se u sjevernu Bosnu ili se asimilirajući s lokalnim stanovništvom. O brojčanim podacima vidi najbolje u: A. Busuladžić, Pojava grkokatoličkog stanovništva, 173-187; Bogdan Liski, Razmeštaj i brojno stanje grkokatolika u Bosni i Hercegovini prema podacima popisa stanovništva iz 1910. godine, *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, tom VII/2013, Novi Sad 2013, 197-211.

Ukrajincima na područje sjeverne Bosne krajem 19., odnosno početkom 20. stoljeća.

Crkveno i kulturno organiziranje Ukrajinaca u Bosni

Ukrajinci su u Bosni prvotno bili organizirani preko Grkokatoličke crkve. Križevački grkokatolički vladika Julij Drohobecki imao je velikih problema oko postavljanja grkokatoličkog paroha za Ukrajince u Bosni. Iz jednog pisma rimokatoličkog župnika u Staroj Gradišci vidljivo je kako su grkokatolici u Bosni bili na neki način duhovno obezglavljeni te su se za krštenja, sprovode i vjenčanja obraćali najbližem rimokatoličkom župniku. On je križevačkog biskupa Drohobeckog molio da im što prije osigura duhovnog pastira, jer, eto, imaju ga svi, pa čak i protestanti, „samo su bez njega siromasi – naši – rusini“. Bilo je očito da će Ukrajinci prijeći na pravoslavlje ako uskoro ne dobiju vlastitog grkokatoličkog svećenika. Andrija Szegedi, prvi službeni grkokatolički paroh u srednjoj i zapadnoj Bosni, bio je podrijetlom Rusin rođen u Šidu te je poznao rusinski jezik koji je sličio jeziku koji su govorili ondašnji bosanski Ukrajinci. Zbog toga ga je Drohobecki predložio banjalučkom biskupu za grkokatoličkog svećenika u Bosni. Fra Mirko Šestić, rimokatolički župnik prnjavorske župe, i banjalučki biskup fra Marijan Marković bili su u svakom slučaju najzaslužniji za dolazak Andrije Szegedija u Bosnu. U stanu prnjavorskog rimokatoličkog župnika bio je i stan novopridošlog grkokatoličkog župnika. Szegedi je bio iznimno sposoban župnik koji je uspio osnovati i niz župa u sjevernoj Bosni u prnjavorskoj okolini, a kod njega su se pričešćivali i ispovijedali i Poljaci rimokatoličke vjeroispovijesti u selima u kojima nije bilo rimokatoličkog svećenika.¹⁶ Vidljivo je, ipak, iz pisama koje je

¹⁶ Poljsko-ukrajinske kolonije nastale su 1900. i 1901 a bile su: Gajevi 1900., Devetina 1900., Stara Dubrava 1900., Gornji Detlak 1901., Kamenica 1900., Nova Dubrava 1905. i Rasovac 1905. (Dušan Drljača, *Kolonizacija i život Poljaka u*

Szegedi slao u Križevačku biskupiju da su odnosi između Poljaka i Ukrajinaca bili zaoštreni te je stoga Szegedi tražio da se podižu zasebne crkve za rimokatolike, a zasebne za grkokatolike. Za grkokatolike u Bosni se založio i ukrajinski mitropolit i lavovski arhiepiskop Andrej Šepticki. On je 1902. godine boravio u Bosni i uz pratnju Szegedija obišao sve ondašnje ukrajinske kolonije. Ipak, vidljivo je kako je Szegediju njegov posao postao naporan budući da je morao opsluživati sve grkokatoličke kolonije u Bosni te je konstantno tražio pomoć Križevačke biskupije. Vikarijat koji je osnovan 1907. godine ubrzo je reorganiziran na taj način da su se lokalni grkokatolički vjernici našli pod jurisdikcijom Rimokatoličke crkve. Andrija Szegedi, koji je u Prnjavor stigao 1897., smatrao je Drohobeckog i dalje za starješinu sve do svojeg odlaska s te funkcije 1909. godine. Vrhbosanski nadbiskup Stadler se zalagao da se osnuje posebna Grkokatolička biskupija u Sarajevu koja bi bila podvrgnuta Vrhbosanskoj nadbiskupiji. Međutim, Zemaljska vlada nije bila spremna udovoljiti Stadlerovim prijedlozima koji su obuhvaćali uz osnivanje biskupije i formiranje šest grkokatoličkih župa te samostana reda Bazlijanaca. Zemaljskoj je vladi bilo dovoljno da se uvedu još dva grkokatolička župnika i da se više ne grade nove grkokatoličke crkve u Bosni. Tako je prijedlog nadbiskupa Stadlera odbačen. Spomenute 1907. za generalnog vikara došao je Josip Žuk, kojeg je vrlo susretljivo dočekaio nadbiskup Stadler u Sarajevu 1910. kada je stigao u Bosnu. Tada je u Bosni djelovalo svega nekoliko grkokatoličkih svećenika. Jedan je bio svećenik u Prnjavoru, a drugi su bili redovnici manastira u Kamenici. U Bosni su u to vrijeme postojale svega dvije crkve za

jugoslavenskim zemljama od kraja 19. do polovine 20. veka, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski institut, 1985, 29). Godine 1901. vidljivo je da u koloniji Dubrava kod Prnjavora živi 78 obitelji (58 poljskih i 20 ukrajinskih), a u Kamenici 24 obitelji (14 poljskih i 10 ukrajinskih). (Isto, 40). U ukrajinsko-poljskim brakovima relativno je čest bio slučaj da su djevojčice bile grkokatolkinje (ukoliko je majka bila Ukrajinka), a dječaci rimokatolici (ako je otac bio Poljak).

grkokatoličke vjernike. Prva je stajala u selu Devetina, koju su Ukrajinci sagradili zajedno s Poljacima,¹⁷ rimokatolicima i zajedno s njima je i koristili, a drugi je bio drveni manastir studita u Kamenici. Iako je seosko stanovništvo priznavalo Žuka, urbani sloj Ukrajinaca koji su sami sebe nazivali intelektualcima i koji su uglavnom živjeli u Sarajevu pobunili su se protiv nadbiskupove vlasti nad grkokatolicima Bosne te su poslali i pismo u Rim tražeći da grkokatolički vikar bude samostalan, odnosno da bude podređen križevačkom biskupu (vladici). Žuk je 1911. godine doveo još tri župnika iz Ukrajine koji su popunili župe u Kozarcu, Devetini i Staroj Dubravi i koji su spriječili odnarođivanje Ukrajinaca. Godine 1914. papa Benedikt XIV za prvog je apostolskog administratora postavio Oleksija Bazjuka. Ova je administratura pripojena Križevačkoj biskupiji 1924. godine.¹⁸

U međuratnom periodu na području Bosne osnovan je niz novih grkokatoličkih župa. Tako su nakon prve tri župe (u Prnjavoru, Devetini i u Staroj Dubravi) osnovane grkokatoličke župe u Cerovljanima kod Bosanske Gradiške (1917.), selu u koje su Ukrajinci došli 17 godina ranije, Kozarcu kraj Prijedora 1910. godine, Banjoj Luci 1917. godine, Kamenici 1933. godine, Derventi

¹⁷ Interesantna su i viđenja poljskog konzula u Zagrebu tridesetih godina dvadesetog stoljeća nakon posjeta bosanskim Poljacima u kojima on iznosi kako Poljacima u Devetini prijete snažna asimilacija budući da imaju svećenika koji je veliki Hrvat, a učitelja koji je Srbin. Osim toga, u selu žive i Ukrajinci i njihov svećenik koji nije zainteresiran za nacionalnu svijest Poljaka. Ipak je na kraju zaključio kako je „naš kolonista u Bosni čvrst element, kako u nacionalnom tako i u privrednom pogledu i nije ga lako istisnuti s mjesta koje je jednom odabrao, niti mu je moguće iz srca iskorijeniti vjeru i ljubav prema svom jeziku, tradiciji i kulturi“. (D. Drljača, *Kolonizacija*, 59)

¹⁸ Podatke o osnivanju Grkokatoličke crkve u Bosni i Hercegovini uglavnom sam crpio iz: Boris Graljuk, Organiziranje grkokatoličke crkve u Bosni i Hercegovini za vrijeme nadbiskupa Stadlera, *Josip Stadler – život i djelo*, Sarajevo 1999, 197-221.

1910. godine, Lepenici 1930. godine i Lišnji 1931. godine.¹⁹ Međutim, odnos između pravoslavnih i grkokatika, koji nikada nije bio jako dobar, počeo se dodatno kvariti nizom međusobnih crkvenih i osobnih sukoba. Sukob je izbio unutar same ukrajinske zajednice. Tako je u selu Lišnja i okolini 1922. jedan dio ukrajinskih seljaka prešao na pravoslavlje pod utjecajem Vasilija Strilčika, također Ukrajinca podrijetlom iz Potkarpaća. Nakon toga događaja prijelaznici su došli pred crkvu, oteli ključeve i provalili u crkvu. Mihajlo Kindij, tadašnji grkokatolički župnik u Prnjavoru, svim se snagama borio da mu crkva ne bude oduzeta. Međutim, banjalučki mitropolit Vasilije Popović imenovao je u Novoj Dubravi i selu Hrvaćanima Vasilija Strilčika za pravoslavnog paroha 1924. godine. Strilčik je zauzeo crkve u Lišnji i Hrvaćanima u lipnju 1922. godine. Da su se odnosi između grkokatika i pravoslavnih u to vrijeme zaoštrili pokazuje i činjenica da su pravoslavni pljuvali na procesiju grkokatika u Hrvaćanima u lipnju 1922. godine te da je 1923. Strilčik služio službu pravoslavnim vjernicima – prijelaznicima pred grkokatoličkom crkvom u Novoj Dubravi zato da bi smetao grkokatoličkom svećeniku Grigoriju Biljaku koji je istovremeno služio misu vjernicima grkokatolicima u crkvi. Nakon tih događaja Strilčik, koji je očito imao potporu vlasti, održao je službe u nekadašnjim grkokatoličkim crkvama u Lišnji i Hrvaćanima.²⁰ Nisu

¹⁹ Roman Myz, Ukrajinske grkokatoličke parohije u Bosni i Slavoniji, *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, VI/2011, Novi Sad 2011, 7-64. O grkokatoličkim parohijama u Bosni vidi i posebno u: *Jubilarni šematizam Križevačke eparhije*, Zagreb 1962, 146-171.

²⁰ O odnosu pravoslavnih prema grkokatolicima u Bosni dvadesetih godina 20. stoljeća vidi u: *Katolički list*, br. 22 (1925), 261–264; *Katolički list*, br. 23 (1925), 276–277; *Katolički list*, br. 24 (1925), 290–291; *Katolički list*, br. 26 (1925), 325–327; *Katolički list*, br. 27 (1925), 338–339; *Katolički list*, br. 13 (1926), 173–179; *Katolički list*, br. 21 (1928), 274; *Katolički list*, br. 22 (1928), 285; *Katolički list*, br. 27 (1928), 386; *Katolički list*, br. 33 (1928), 466. Kvalitetan tekst o odnosu prema grkokatolicima u Bosni i Hercegovii u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije napisao je Danijel Patafta, *Progoni bosanskih grkokatika u Kraljevini SHS/Jugoslaviji na stranicama tadašnjeg katoličkog tiska*, *Croatia Christiana periodica*, sv. 71/2013, Zagreb 2014, 157-183.

ni grokatolici ostajali dužni Strilčiku, pa su, kako piše Dragan Šućur, na svaki način pokušavali omesti njegov rad, a protiv njega su govorili svakom prilikom.²¹ Već je tim događajima najavljen surov odnos lokalnih Srba u Drugom svjetskom ratu prema grkokatolicima u Bosni. Obje crkve, i ona u Lišnji i ona u Hrvaćanima nisu vraćene grkokatoličkim vjernicima, već su njih zadržali pravoslavni vjernici, prijelaznici s grkokatoličke vjeroispovijesti. Sukobi su bili vidljivi i u drugim župama, ali nikada nije došlo do toliko kritične situacije da bude oduzeta crkva, kao u spomenutim slučajevima. Posebno teško stanje je bilo u mjestima Nova Dubrava, Stara Dubrava i Kamenica gdje su se svakomalo događali fizički obračuni između pravoslavaca i grkokatolika, kako izvještava *Katolički list*. Prijelaznika s grkokatoličke na pravoslavnu vjeroispovijest bilo je i u drugim područjima, pa tako vidimo da je uz Hrvaćane, Lišnju i Novu Dubravu takvih bilo i u Gajevima i Kamenici.

Uz Crkvu, u međuratnom periodu očuvanju jezika pridonijelo je i osnivanje škola. Podatak da je u selu Detljak pokraj Dervente u privatnoj kući student Mihajlo Vintoniv održavao nastavu s djecom čitajući pjesme Tarasa Ševčenka pokazuje da su škole, pa makar na dobrovoljnoj bazi, djelovale već u tom periodu.²² Ipak, prvi učitelji ukrajinskog jezika u Bosnu su pristigli tek nakon Drugog svjetskog rata.

Očuvanju ukrajinskog identiteta pridonijele su i pojedine ukrajinske institucije kulturnog i društvenog karaktera osnovane između 1918. i 1941. godine. U Banjoj Luci je tako osnovana organizacija pod imenom *Ukrajinska matica* 1935. godine, koja je najveći dio svojeg rada posvećivala ekonomskom i socijalnom

²¹ Dragan Šućur, Vraćanje u pravoslavnu veru maloruskih kolonista u prnjavorskom srezu između dva svetska rata, *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, VII/2013, Novi Sad 2013, 167–195.

²² Vlado Strehaljuk, Ukrajinci u osnovnom obrazovanju BIH, *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, tom V, 77–84.

položaju Ukrajinaca u Bosni. Među Ukrajinacima u Bosni djelovala je i organizacija *Prosvita* iz Zagreba, čije je težište rada bilo na kulturnim i političkim sadržajima. Filijale *Prosvite* osnovane su 1933. godine u Kozarcu, Kamenici, Lišnji, Staroj Dubravi, dok su čitaonice osnovane u Breziku, Gajevima i Štrpcima. Godine 1935. zaslugom lokalnog grkokatoličkog svećenika u Prnjavoru osnovana je *Ukrajinska čitaonica* u tome gradu.²³

U periodu Kraljevine Jugoslavije, prema popisu stanovništva iz 1931. godine, u Vrbaskoj banovini živjelo je 8.915 grkokatolika, najviše u kotaru Prnjavor.²⁴

Drugi svjetski rat

U Drugom svjetskom ratu mnogobrojni Ukrajinci i Rusini su sudjelovali na strani narodnooslobodilačke vojske (njih oko 4000, što je oko 10 % ukupne rusinsko-ukrajinske populacije bivše Jugoslavije).²⁵ Na drugoj strani, uz pomoć talijanskih vojnih

²³ O kulturnim institucijama Ukrajinaca u Bosni između dva svjetska rata vidi u: Milan Vukomanović, *Ukrajinci u privrednom životu Bosne i Hercegovine 1918. – 1941. godine, Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, Novi Sad, tom III/2007, 159–174; Milan Vukomanović, *Neki sadržaji vjerske, političke i kulturne djelatnosti Ukrajinaca u Bosni i Hercegovini između dva rata, Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, tom III/2007, Novi Sad 2007, 175–194; Bogdan Liski, *Ukrajinska čitaonica u Prnjavoru, Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, tom III/2007, Novi Sad 2007, 195–204; Bogdan Liski, *Djelovanje ukrajinskog društva 'Prosvita' iz Zagreba među Ukrajinacima u Bosni i Hercegovini između dva rata, Kulturno – prosvjetno društvo Rusina i Ukrajinaca Zagreb (1972. – 1997.)*, Zagreb: Kulturno – prosvjetno društvo Rusina i Ukrajinaca Zagreba, 1997, 71–87.

²⁴ A. Busuladžić, *Pojava grkokatoličkog stanovništva*, 173–187.

²⁵ M. S. Kameneckij, *Ukrajinci u južnoslavenskim državama, Rusini i Ukrajinci u Republici Hrvatskoj (1991.-1995.)*, Zagreb 1995, 22. Samo u jednom danu, na Duhove potkraj svibnja 1944. iz sela Petrovci, na znak zvona otišlo je 127 Petrovčana (Rusina) u partizane. (Miroslav Kiš, *Republika Hrvatska i hrvatski Rusini i Ukrajinci i danas se bore protiv fašizma, Bilo je časno služiti Hrvatskoj*,

instruktora, organizirana je *Ukrajinska legija* koja je brojala oko 500 vojnika. Uz *Ukrajinsku legiju* koja je novačila ponajviše po prnjavorskom kraju razvile su se *Organizacija ukrajinskih nacionalista*, *Ukrajinski katolički savez* i *Organizacija grkokatoličke mladeži*. O odnosu Nezavisne Države Hrvatske (NDH) prema Ukrajincima govori i činjenica da je preko Ministarstva unutarnjih poslova NDH redarstvenim ravnateljstvima 30. lipnja 1941. godine upućena okružnica u kojoj stoji kako se u „Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nalazi oko 25.000 Ukrajinaca seljaka i to u Bosni i Srijemu, napose u kotaru Prnjavor. Potrebno je odrediti shodne mjere i dati shodne naloge svim područnim i nadležnim organima, da se tim Ukrajincima ne bi ništa dogodilo prigodom seljenja Srba. Uopće se s Ukrajincima u Hrvatskoj ne smije postupati kao s ostalim pravoslavicima, odnosno Srbima, nego se ima uzeti u obzir i razlikovati koji su bili i jesu protivnici sovjetskog poretka i režima“.²⁶ U siječnju 1945. prebačena je u Jugoslaviju elitna divizija Sičovih strijelaca, koja je zajedno s kozačkom divizijom generala Škura sudjelovala u borbama protiv NOVJ-a. Većina njih je stradala na Bleiburgu i poslije njega. Iz popisa stradalih Ukrajinaca na području Dervente, Lepenice i Prnjavora vidljivo je da su na području Dervente stradala 34 Ukrajinca, na području Prnjavora 62 Ukrajinca i na području Lepenice 23 Ukrajinca. Najveći broj njih ubili su četnici, a jedan dio stradao je u partizanima ili od partizana.²⁷

njezinom narodu i nacionalnim manjinama, Vukovar: Savez Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske 2008, 33).

²⁶ Hrvatski državni arhiv (HDA), Državno ravnateljstvo za ponovu, Srpski odsjek, kutija 443, 1007/41.

²⁷ Pavlo Ovad, Ukrajinci – žrtve Drugoga svjetskog rata u parohijama Derventa, Prnjavor i Lepenica, *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, 2006, tom II, 241–250.

Poratni period i iseljavanje

Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do masovnog iseljavanja nacionalnih manjina iz novostvorene komunističke Jugoslavije. Tako su se iseljavali i Poljaci i Ukrajinci u krajeve odakle su doselili. Poljska je pozivala Poljake da se vrate u domovinu i da se nasele u krajeve koje je Poljska dobila od Nijemaca. Osim toga, za vrijeme Drugog svjetskog rata, ali i neposredno nakon rata u selima u kojima su živjeli Ukrajinci i Poljaci zajedno sa Srbima, ali i u jednonacionalnim selima koja su bila okružena srpskim etničkim prostorom, postojao je vrlo visok stupanj netolerancije i nacionalne nesnošljivosti. Prema izvještajima koje su pisali pojedini Ukrajinci iz sela u okolini Prnjavora, poimenice iz sela Rasavac, vidljivo je da su Srbi nakon Drugog svjetskog rata prijetili Galicijanima da će ih „poklati ako se ne ise le iz njihove zemlje“. Lokalni Srbi su potpomognuti četničkim bandama koje su se skrivale na terenu i nakon rata spaljivali i pljačkali ukrajinske kuće. Najgore je stanje bilo na području Srpca odakle je veliki broj obitelji poljskog i ukrajinskog podrijetla pobjegao prema Derventi, Prnjavoru i u Slavoniju. Poljaci su zajedno s jednim manjim dijelom Ukrajinaca do kraja 1946. bili u velikom broju iseljeni iz Bosne i Hercegovine u Poljsku. Što se Poljaka tiče, oni su u 92 % slučajeva (14.088 od 15.301) iseljeni iz Bosne, dok broj iseljenih Ukrajinaca nije bilo moguće točno ustanoviti.²⁸

Ukrajinci iz Bosne su nakon Drugog svjetskog rata selili ponajčešće u Hrvatsku i u Vojvodinu, a neki i u SAD i Australiju. Neka su sela bila iseljena u potpunosti, dok su iz nekih sela Ukrajinci preselili samo djelomično. Klica razloga njihovu preseljenju, osim ekonomskih uzroka, leži već u trenutku i načinu

²⁸ O iseljavanju Poljaka iz Bosne vidi u: Husnija Kamberović, *Iseljavanje Poljaka iz Bosne i Hercegovine 1946. godine*, *Časopis za suvremenu povijest*, 1998, sv. 1, Zagreb 1998, 95–104.

njihova doseljenja u sjevernu Bosnu. Toga su svjesni i kazivači. Ivan Burda kazuje kako su *Ukrajinci bili u okruženju srpskih sela. Srbi su smatrali da su im Ukrajinci zauzeli njihovu zemlju. Osim toga, ekonomska situacija u Bosni je bila izuzetno loša. Bio je to brdovit teren, a zemlja je bila kamenita. Za vrijeme rata četnici su nam dosta toga uništili. Tako se čekalo da se rat završi, pa da možemo seliti. Ljudi su iseljavali iz Kamenice od 1945. do 1957.*²⁹ I Ferdo Ovad iz Stare Kamenice kazuje da je zemlja bila *loša, brdovita, puna šljunka i kamena. Osim toga, sve je ondje izgorjelo, nije se moglo tamo živjeti.*³⁰ Seobe Ukrajinaca nakon rata bile su ponajviše usmjerene prema ukrajinskim i rusinskim selima u Slavoniji, Srijemu i Bačkoj. Prva obitelj koja je doselila iz Bosne u Lipovljane nakon Drugog svjetskog rata bila je porodica Hnatjuk. Bogdan Hnatjuk, rođen 1945. godine u Medarima pripovijeda o tome: *Ja sam s godinu dana došao u Lipovljane. Otac mi je rođen u Zavidovićima 1903. godine. Nakon toga je odselio u Kamenicu i onda se 1941. seli u Bosansku Gradišku.*³¹ Natalija Ovad, rođena Hnatjuk, objašnjava razloge seobe 1941. godine iz Kamenice. *1941. godine došli su četnici u našu kuću. Majku su silovali, a oca su prebili bajunetom po tabanima tako da više nije mogao hodati. Mi*

²⁹ Iskaz Ivana Burde autoru 2012. Ivan Burda, 1930., Kamenica, sada Lipovljani.

³⁰ Iskaz Ferde Ovada autoru 2012. Ferdo Ovad, 1927., Stara Kamenica, sada Lipovljani. Prvi je nakon rata u Lipovljane gdje su ispitivanja provedena doselio Josip Hnatjuk iz Kamenice, potom Josip Kostecki iz Kamenice, zatim Vasilj Semenjuk iz Kamenice, Stefan Ovad iz Kamenice, Katarina Letvenčuk iz Kamenice, Miron Burda iz Kamenice, Ivan lagduza iz Kamenice, Vasilj Šarkevič iz Kozarca kraj Prijedora, Vladimir Rudak iz Kozarca, Eugen Hodinj iz Kozarca, Vasilj Kahan iz okolice Prnjavora, Ivan Holod iz Prnjavora, Mihajlo Karpa iz Prnjavora, Josafat Semjaniv iz Prnjavora i Vladimir Kostjuk iz Devetine. Iz Bosne su u okolicu Slavenskog Broda, a potom u Lipovljane preselili Mihajlo Herič, Stefan Moroz, Nikola Psalmistar i Nikola Sikorski. Mijo Kostecki je s obitelji došao iz Popovače nakon Drugog svjetskog rata, a Stefan Lasek je doselio iz Gajeva u Bosni. Vidi više podataka u: Roman Myz, *Ukrajinci u Lipovljanima i Novoj Subockoj*, Vukovar 2004, 41-46.

³¹ Iskaz Bogdana Hnatjuka autoru 2013. Bogdan Hnatjuk, 1945., Medari, sada Lipovljani.

smo poslije toga sve ostavili; uzeli smo samo kravu i nešto robe i krenuli smo u svijet te se više u Staru Kamenicu nismo vraćali. Došli smo u Bosansku Gradišku gdje je tata našao zaposlenje. Tata je u Savi vidio leševe kako plivaju od Jasenovca i Stare Gradiške, pa je rekao da moramo krenuti dalje. Moj najmlađi brat (Bogdan Hnatjuk) rodio se kod Nove Gradiške u Medarima, a kad smo ga htjeli krstiti, onda su nas poslali u Lipovljane gdje postoji grkokatolički svećenik. Otac je u Lipovljanima dohраниo jednu staru baku i na taj način dobio kuću.³² Ivan Burda kazuje kako su Hnatjukovi i Kostecki prvi došli iz Bosne u Lipovljane. Oni su navodno povukli i druge, a posebno njegove roditelje. Pavlo Holovčuk također objašnjava razloge seobe Ukrajinaca iz Bosne u Hrvatsku i Vojvodinu. Holovčuk razloge traži i u razdoblju Drugog svjetskog rata. Nije bilo vojske koja nije prošla kroz našu kuću u Devetini u vrijeme rata. Znaete, mi smo bili pod zaštitom u NDH. Mi smo bili antikomunisti, jer su Rusi Ukrajini donijeli propast. Zato su nakon rata komunisti stalno progonili naše svećenstvo.³³ Bilo je i onih koji su iz Bosne prvo pristigli u neko slavonsko naselje i ondje se duže vremena zadržali. Tako je otac Ankice Holovčuk rođene Herič pristigao nakon rata u Kanižu (gdje je također grkokatolička ukrajinska župa). Kako je u Oriovcu postojala ciglana, njezin se otac preselio s obitelji u to mjesto i tamo se 1951. godine rodila i Ankica.³⁴ Kada se ciglana u Oriovcu „rasformirala“ otac se 1964. godine preselio u Lipovljane gdje je radila druga ciglana, a postojala je i grkokatolička župa. Zbog seljenja Ukrajinaca neka su se naselja koja su oni osnovali početkom 20. stoljeća ugasila. Tako su nestale župe Kamenica, Lepenica i Stara Dubrava, a iz sela Rasevac,

³² Iskaz Natalije Ovad autoru 2012. Natalija Ovad, 1930., Stara Kamenica, sada Lipovljani.

³³ Iskaz Pavla Holovčuka autoru 2012. Pavlo Holovčuk, 1940., Devetina, sada Lipovljani.

³⁴ Iskaz Ankice Holovčuk autoru 2012. Ankica Holovčuk, 1951., Oriovac, sada Lipovljani.

Rakovac, Lepenica, Srđevići, Sitnež, Selište, Brezovljani, Kuonove i Čukala iseljava se čak 130 obitelji.³⁵ Crkveni podaci pokazuju da je iz Prnjavora iselilo čak 212 ukrajinskih obitelji tako da je broj grkokatolika u Prnjavoru se od 1942. do 1962. smanjio sa 2.238 na 1.067.³⁶

Nakon drugog svjetskog rata lokalni grkokatolički svećenici imali su velikih problema s novom vlašću. Tako je na primjer Nikola Mihajlo Kamenecki, župnik u Devetini kraj Prnjavora bio uhapšen od organa UDBE pod optužbom da je sudjelovao u vrbovanju Ukrajinaca u dobrovoljačku legiju, koja je bila pod upravom Nijemaca između 1941. i 1943. i pod sumnjom da je govorio da su Ukrajinci u Jugoslaviji obespravljani zbog čega je proveo jedanaest mjeseci na ispitivanju u Sarajevu i Banjoj Luci, nakon čega je oslobođen.³⁷

Period socijalizma - asimilacija

Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1971. vidljivo je da se broj Ukrajinaca smanjio na 5.333 osobe. Većina tih Ukrajinaca, njih 5.006, živjela je te 1971. godine na području općina Banja Luka, Bosanska Gradiška, Čelinac, Derventa, Laktaši, Prijedor, Prnjavor i Srbac. Najviše ih je bilo na području Prnjavora, njih 2.020, zatim na području Prijedora, njih 964, potom u Banjoj Luci i okolici, njih 696, na području općine Laktaši, njih 461, na području općine Bosanska Gradiška, njih 303, na području općine Srbac, njih 258, na području općine Čelinac, njih 124, i na području

³⁵ Vidljivo je to iz podataka u objavljenim u *Jubilarnom shematizmu Križevačke eparhije*, 166. Iz Rakovca je odselila 31 obitelj, iz Risavca 30 obitelji, iz Lepenice 29 obitelji, iz Srđevića 19 obitelji, iz Sitneža 7 obitelji, iz Selišta 8 obitelji, iz Brezovljana 4 obitelji, iz Kunove 1 obitelj i iz Čukala 1 obitelj.

³⁶ *Jubilarni shematizam Križevačke eparhije*, 170.

³⁷ Vidi o tome u: Pavlo Holovčuk, Sudski proces o. Mihajla Nikole Kameneckog, *Materijali o povijesti Ukrajinaca u Bosni*, tom VII/2013, Novi Sad 2013, 27–110.

općine Derventa njih 180. Godine 1981. broj Ukrajinaca u Bosni i Hercegovini smanjio se na 4.502, a 1991. broj Ukrajinaca je pao na 3.929.³⁸

U vrijeme socijalizma, preostali Ukrajinci u Bosni i Hercegovini osnovali su niz kulturno-umjetničkih društava pa su tako nastala društva *Taras Ševčenko* u Banjoj Luci, *Taras Ševčenko* u Prnjavoru, *Bogdan Lepki* u Lišnji, *Ivan Kotljarevski* u Hrvacanima, *Ukrajincac* u Devetini i *Bratstvo* u Trnopolju. Grkokatolici su u Bosni i Hercegovini u vrijeme socijalizma imali slobodu ispovijedanja, dok je Grkokatolička crkva u Rumunjskoj, Ukrajini i Slovačkoj bila zabranjena.

Ukrajinci u Bosni danas - nestanak

Ukrajinci koji žive u Bosni i Hercegovini danas su uglavnom naseljeni na području Republike Srpske u općinama Banja Luka, Prnjavor, Kozarac-Trnopolje, Derventa, Laktaši, Gradiška i Srbac. Veliki broj Ukrajinaca je početkom 1992. godine napustio Bosnu i Hercegovinu iz raznoraznih razloga (iz straha, prijetnji, nasilne mobilizacije, odvođenja u logore i drugog). Dio je migrirao u Kanadu, SAD i u razne krajeve zapadne Europe, posebno nakon rušenja dvije ukrajinske crkve u Prnjavoru i Staroj Dubravi. U blizini spomenute crkve u Prnjavoru 1990. godine otvoren je i najveći centar Ukrajinaca u BiH – Kulturno-duhovni centar – gdje se danas izvode razni zabavni i edukativni programi, te tečajevi ukrajinskog jezika tijekom čitave godine. Osim toga, u istom kompleksu smještena je ukrajinska knjižnica i ukrajinski muzej u kojem su smješteni predmeti koje su Ukrajinci donijeli sa sobom naseljavajući Bosnu i Hercegovinu.

U Bosni i Hercegovini djeluju danas sljedeća društva koja su učlanjena u Koordinacioni Savez ukrajinskih društava i organizacija

³⁸ A. Busuladžić, Pojava grkokatoličkog stanovništva, 173–187.

– KRUTO: KPUU *Taras Ševčenko* Banja Luka, KUD *Kozak Laktaši*, KPUU *Červona kalena* Lišnja, KPDU *Taras Ševčenko* Prnjavor, KUHU *Veselka* Trnopolje i *Ukrajinska matica* Banja Luka.

Na mjesto ukinutog Bosansko-slavonskog vikarijata 2005. osnovan je dekretom Ordinarijata Križevačke eparhije „Grkokatolički vikarijat Križevačke eparhije u Bosni i Hercegovini“. Tada je vikarom (sinđelom) imenovan protojerej stavrofor Mihal Stahnek. Vikarijat je ponovno potvrđen 2. listopada 2009. s nazivom „Grkokatolički vikarijat u Bosni Hercegovini“. Dekretom br. 492 od 6. listopada 2009. vikarom je ponovno potvrđen o. Mihal Stahnek, kozarački paroh.³⁹ Prilikom dolaska Pape u Sarajevo 2015. godine grkokatolički vjernici izrazili su želju da se u Bosni i Hercegovini osnuje zasebna grkokatolička biskupija (eparhija).⁴⁰

O današnjem broju Ukrajinaca u Bosni i Hercegovini i o njihovom sadašnjem statusu razgovarali smo i s predstavnicima Grkokatoličke crkve u Bosni i Hercegovini. Danas na području Bosne i Hercegovine aktivno djeluje šest grkokatoličkih parohija: u Banjoj Luci, u Devetini, u Kamenici, u Kozarcu, u Lišnji i u Prnjavoru.⁴¹ Parohije opslužuje pet paroha. Paroh iz Devetine Zakaljuk kazuje kako u njegovoj parohiji ima oko 90 obitelji s oko 280-290 osoba. Budući da je Devetina čisto ukrajinsko naselje, jezik je ondje ostao očuvan do današnjih dana. Činjenica da je devetinski paroh imao u 2013. godini svega tri krštenja, četiri sahrane i dva vjenčanja govori o relativno maloj zajednici u izumiranju. Paroh Mihal Stehnek u Kozarcu opslužuje područje Bosanskog Novog i

³⁹ <http://www.zumberacki-vikarijat.com/grkokatolicki-vikarijat-u-bosni-i-hercegovini>.

⁴⁰ <http://www.vecernji.hr/hrvatska/grkokatolici-zelimo-svoju-biskupiju-u-bih-997657>.

⁴¹ Crkava ima znatno više, ali je jedan dio njih u vrlo lošem stanju. Parosi koji opslužuju parohije su R. Zakaljuk (Devetina), Ivan Liskij (Lišnja), Mihal Stehnik (Kozarac), Petar Sitnik (Prnjavor), Miroslav Krnješin (Banja Luka i Kamenica)

Prijedora, odnosno čitavo područje sjeverozapadne Bosne. U njegovoj parohiji ima 128 domova s 323 ljudi, a Ukrajinaca ima najviše u Trnopolju nedaleko Kozarca gdje se nalazi i sjedište parohije (koja se usprkos tome zove Kozarac). Stehnik je ujedno i vikar Grkokatoličke crkve za Bosnu i Hercegovinu. Stehnik smatra da je Ukrajinaca znatno više nego što ih se iskazalo u posljednjem popisu stanovništva, ali otvoreno kazuje da je pola njegove parohije napustilo Bosnu i Hercegovinu za vrijeme posljednjeg rata te da su otišli u najvećem broju u Kanadu i da je evidentno da se ne namjeravaju vratiti. Stehnik smatra da u čitavoj Bosni i Hercegovini ima oko 2.500 vjernika Grkokatoličke crkve, a broj Ukrajinaca procjenjuje na 3.500, ali vjeruje da će u popisu stanovništva taj broj biti znatno manji budući da se jedan dio njih boji iskazati kao Ukrajinci.

Grkokatolička crkva je danas posljednji stup koji čuva identitet ukrajinske nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini. Identitet je sveden u najvećoj mjeri na članstvo u pojedinim kulturno-umjetničkim društvima te kod starije i srednje generacije na povremene odlaske u Grkokatoličku crkvu, odnosno aktivno poznavanje jezika. Mlađe generacije su ili napustile područje Bosne i Hercegovine ili su se u najvećoj mjeri asimilirale s većinskim narodom na svojem prostoru kroz mješovite brakove, a njihovo poznavanje ukrajinskog jezika u sredinama koje nisu etnički ukrajinske je uglavnom pasivno.

UKRAINIANS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM THEIR IMMIGRATION TO THE PRESENT DAY

Summary

Since the occupation of Bosnia and Herzegovina in 1878, there was a migration of new population in Bosnia. In Bosnia the authorities of the Austro-Hungarian Empire inhabited the Poles, Czechs, Slovaks, Germans, Italians, Ukrainians and the Dutch. Most of the immigration was implemented in northern Bosnia. The number of foreign immigrants has climbed in the area of district Prnjavor in such amount that at the beginning of the twentieth century exceeded the number of local, indigenous Serbian, Croatian and Bosniak population. In addition to the district of Prnjavor immigration was made to the area of Banja Luka, Derventa, Prijedor and Bosanska Gradiska. Our interest in this paper is focused primarily on the Ukrainians or Rusyns, or Galicijani how they all called today's Ukrainians during their immigration in the late 19th and early 20th century. Through archive material from the Croatian State Archives, testimonies of narrators, the published literature and materials related to the censuses we tried to show in summary form all stages of life of Ukrainians in northern Bosnia from their arrival, through the fight for their piece of land, to the fullest extent of their emigration, extinction and assimilation.

UDK 94

ISSN 2303-7539

**DRUŠTVO HISTORIČARA TUZLANSKOG KANTONA
ODSJEK ZA HISTORIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U TUZLI**

HISTORIJSKA MISAO HISTORICAL THOUGHT

2

HISTORIJSKA MISAO, GOD. II, BR. 2, 1-305, TUZLA, 2016.